

VILANOVA I LA GELTRÚ XIX

RESUM

La voluntat d'aquesta comunicació és la de donar a conèixer algunes veus literàries vilanovines i geltrunenques del segle XIX.

Els textos en què s'ha basat l'estudi han estat aquells que temàticament tracten temes històrics coetanis, tant de la història general de l'Estat espanyol com de la història local. També s'han ressenyat algunes obres que expressen l'ideari de la Renaixença i que giren al voltant de Víctor Balaguer.

ABSTRACT

The aim of this paper is to disseminate some of Vilanova i la Geltrú's literary voices from the 19th century. This study is based on texts dealing with contemporary history subjects; both local history and the history of Spain. Some works expressing the ideas of Renaixença's literary movement around the figure of Victor Balaguer have also been reviewed.

L'estudi de les fonts literàries d'autors locals permet realitzar diferents treballs d'investigació. Per un cantó poder conèixer els escriptors d'una època i estudiar-ne les característiques literàries en les quals s'emmarquen. Per un altre percebre l'ambient sociocultural de la ciutat i un tercer aspecte és el referent històric que aporten els textos i, per tant, poder conèixer, a través d'ells, l'època històrica i l'ideari del període estudiat.

El treball que presentem té la voluntat de donar a conèixer alguns textos literaris vilanovins del segle XIX que tracten esdeveniments històrics i així poder, mitjançant la seva lectura, fer-nos una idea de quins aires respirava la societat vilanovina d'aquella època.

Les fonts estudiades es troben dipositades a la Biblioteca Víctor Balaguer, en el fons de literatura local. En l'estudi s'han analitzat els textos literaris que tracten algun fet històric general del país i els que parlen d'esdeveniments locals.

Els textos que s'han triat pertanyen als gèneres de la poesia i del teatre, la narrativa s'ha deixat de banda perquè l'única novel·la d'autoria vilanovina, *Los misterios de Villanueva*, és prou coneguda i ja ha estat estudiada i comentada.

Tots els textos estudiats s'adscriuen al corrent de l'època: el Romanticisme, i es podrien definir com a textos que reflecteixen el desvetllament de Catalunya, la descoberta de la història catalana amb la galeria d'insignes personalitats i de la llengua. L'esperit de la Renaixença es fa present en tots ells i recorden, fil per randa, les obres i proclames de les primeres plomes renaixentistes.

Lingüísticament, la majoria estan escrits en llengua catalana, seguint el model del “català que ara es parla”; val a dir, però, que es té consciència que no és el “ver català”, expressió emprada per Fèlix Socias i Urgellès, quan diu:

*Puig que lo ver catalá
Per desgràcia es va perdent,
Lo millor crech que será
Escriurer tal cual la gent
Lo parla y tothom l'entent.⁽¹⁾*

Metodològicament els textos no s'han agrupat en poètics i dramàtics, sinó segons el contingut temàtic. En les citacions dels poemes i textos dramàtics s'ha mantingut l'ortografia de l'època. Com que reproduir íntegrament totes les composicions allargaria moltíssim la publicació, s'han triat els fragments més representatius i per indicar la supressió d'una part de l'obra s'ha utilitzat el claudàtor amb punts suspensius.

Fetes aquestes precisions, entrem a presentar el cos del treball.

Per tal d'estructurar el treball s'ha seguit un fil conductor segons el tema que tracten els textos literaris i s'han dividit en tres grups.

Al primer grup es presenten diverses obres que parlen de la situació bèl·lica que viu l'Espanya de principis del XIX. Cal dir que els escrits, quatre poemes i un text dramàtic, mai presenten una visió exclusivament catalana, però sí que lloen el passat de la nostra terra i reflecteixen el coneixement del passat històric nacional, des d'un punt de vista nostàlgic, tret romàntic característic de bona part del segle XIX. De fet, els textos estudiats són fidels al camí encetat per Bonaventura Carles Aribau, Manuel Milà i Fontanals, Joaquim Rubió i Ors...

El primer poema és de 1838, i és l'únic dels estudiats escrit en castellà. L'autor és anònim, i duu per títol *A los filantrópicos sentimientos de sus hijos en la Habana. Villanueva agradecida*.⁽²⁾ El poema expressa la ideologia política de bona part de la societat vilanovina de principis de segle i deixa ben clara l'afiliació de l'autor al bàndol isabelí. El poema explica la situació de la primera guerra carlina i justifica la guerra i la fidelitat dels combatents a les idees liberals: *por ser libres su sangre derramaron;/ Por trono combatieron;/ Por su reyna Isabel, por su inocencia,/ Las armas empuñaron; [...] En las lides valientes perecieron;/ Su amable independencia/ Defendiendo, sus prendas más preciosas,/ Sus madres, sus amigos, sus esposas*

El to és abrandat i apassionat, així podem llegir *Guime la Patria/ Guerra civil, horrible*.

La guerra ha perjudicat el poble però cal defensar-se i lluitar per la llibertat: *O misero ecxsistir!/ Los artesanos/ Sin trabajo fallecen,/ La agricultura yace abandonada:/ Patriotas Ciudadanos/ Armados de fusil, libres perecen./ Por la Patria adorada:/ Soy libre, proferió su último aliento;/ Sellando con su sangre el juramento*.

El poeta també lloa l'ajut rebut dels cubans, quan diu: *óyense en Indo protectoras manos/*

Y pechos conmovidos/ Por simpatías siempre duraderas/ En pro de Ciudadanos,/ Que guerra patri-cida acongojara,/ Sus dádivas, gozosa prodigara. I acabava amb un comiat força patriòtic: En nombre de mi Patria vos saludo,/ Queridos Ciudadanos!/ Vuestro sea el honor, vuestra la gloria,/ Sed siempre, sed escudo/ De Compatricios, míseros hermanos/ En eterna memoria/ Gravada quedará en la patria mía/ Tanta virtud, tan noble simpatía.

Formalment el poema és una oda i consta de vint-i-dues estrofes de vuit versos cadascuna, el metre combina l'art major, l'alexandri, i l'art menor, octosíl·lab.

L'any 1860, Fèlix Socias Urgellès escriu dos textos, un de poètic i un altre de dramàtic, que expliquen la victòria de les tropes espanyoles a la batalla de Tetuan.

Ambdós textos són escrits en català.

El poema s'intitula *Tercios catalans*.⁽³⁾ Formalment es divideix en un "brindis", una "pregària" i acaba amb una "al·locució". El metre és d'art menor (4 síl·labes).

Al brindis justifica la guerra de l'Àfrica i lloa l'acció del general Prim: *-Jo al Prim que ls'crida/ ¡Minyons allá [...] Doncs jo al contrari/ Ab bèlichs cants,/ Per lo estermi/ Dels africans.*

Resseguint la lectura es pot percebre un fort sentiment de catalanitat, així en l'al·locució els joves combatents catalans són comparats als intrèpids almogàvers que lluitaren sota la senyera i s'acara a aquells de fora de la terra que dubten de la valentia catalana: *Noys! Lo lleó fiero de sa senyera/ Ya ha dispertat/ Si algú d'Espanya may més desprecia/ Lo noble escut/ Pels qu'inundaren de sanch la Grècia/ Serà vensut.*

El text dramàtic *Aproposit lírich dramátich*⁽⁴⁾ tracta el mateix tema. Duu per títol *Ja hi ha entrat!* En aquest apropòsit, Socias reproduceix l'ambient de la tertúlia del Círculo Villanovés. Els actors-personatges són els homes que de ben segur compartien, dia sí, dia també, aquesta tertúlia: el mateix Socias, en Francesc de Sales Vidal, en Josep Almirall, en Francisco Coll, l'Antoni Vidal, en Miquel Pi, Manuel Socias, Juan Bautista Simeón, Josep Anton Marqués i Josep M. Terraza.

L'acció passa en "lo braser del Círcol". Els companys de tertúlia van arribant i comenten els darrers esdeveniments de la guerra de l'Àfrica, mentre esperen "lo parte telegràfic a la entrada de Tetuan".

És un text fresc, de to irònic i un llenguatge popular que retrata l'espontaneïtat del moment.

En la primera escena podem llegir [...] *Aquí se arregla l'Espanya/ y apliquem la nostra lley/ desde el palacio del Rey,/ a la més humil cabanya.*

La part més interessant és la que explica l'ajut anglès als marroquins, els quals són qualificats d'oportunistes i traïdors. El to sorneguer i els qualificatius adreçats als anglesos deixen ben clar quin era el pensament dels tertulians: [...] *Mister Bròquil cuant sorgia/ parayguas sols de*

cotó:/ home tísich, llargarut/ més que de pescà, una canya,/ li oferí contra d'Espanya/ da Anglaterra lo tribut,/ entaularen de seguida/ lo diàlogo següent:/ Diu l'anglès: –Ja hau vist, amich, quina gent!/ –Creiheume, daulos a dida/ Y acceptau l'apoyo anglès./ Vostra tropa no és de guerra./ No hi ha com la d'Anglaterra/ que ho prenguia ab tan interès/. Respon el marroquí: –L'interès! Aquí està'l quit!/ D'axò encara no'm tractat.../. L'anglès demana: – daunos Tànger y Rabat/ y del fanch habeu surtit. [...] En cambi vos trech d'apuro,/ y además vos aseguro/ portarvos a O'Donell viu! I el moro respon: –Si pel nas ben enganxat,/ puig que no m'fio de sa ràbia,/ me l'portau dins de una gàvia,/ ja està lo tracte serrat.

Malgrat les intencions angleses a l'escena VI veiem la celebració triomfal de la presa de la ciutat marroquina, l'alegria és tan gran que Socias obre les portes a la victòria total i no s'accontenta sols amb la conquesta de Tetuan i davant la sorpresa dels seus amics exclama:

Socias: –Viva O'Donell vencedor! [...] Tànger ha estat rendit!

Tots: –¡Com Tànger!

Socias: –¡Lo mateix té!/ Tetuan, Mequinez, o Targa...

En el mateix opuscle, on hi ha escrita l'obra comentada, s'hi troben altres textos poètics.

Un del mateix Fèlix Socias Urgellès. El poema és una tirallonga de versos decasil·labs i hexasil·labs que duu per títol *La honra d'Espanya*. El to i el contingut del poema són d'exaltació a la terra i als joves herois que han anat a lluitar a l'Àfrica i són vistos com a descendents d'aquells cavallers i [...] *Varons de rassa ilustre, rassa pura.../ ¡Lo Prim és fill de Reus!/ Descendent dels Marquets, del Cap d'Estopa,/ Del Jofre, el Macià.*

que lluitaren en glòries catalanes passades.

En el mateix recull hi ha un poema de Teodor Creus i Corominas intitulat *La veu dels voluntaris catalans*.

El poema consta de 13 quartets de metre decasil·lab. Teodor Creus també recorda les glòries passades d'aquells nobles que al costat dels comtes-reis conqueriren terres als sarraïns i feren sentir el pes de l'espasa per tota la Mediterrània sota la bandera almogàver, i compara els joves que han lluitat heroicament en les batalles de l'Àfrica a aquests herois del passat. Així a l'estrofa V, el jo poètic s'acara al sarraí i li diu: *Recòrdat de D. Jaume, vil canalla;/ No olvidis los Moncadas, sarrahí;/ Pensa en Rojer de Làuria a qui may valla/ Pogué posar lo teu valor mesquí.* I a la VI el to és contundent i decidit: *Y sàpigas que basta recordarlos/ Tan grans guerrers al Català valent,/ Perquè vole triunfant prompte a imitarlos/ Als més remots confins del Occident.* I l'estrofa XII recorda: *Llavors la Pàtria n's teixirà coronas/ De noble llor y funeral xipré/ Per honrar dels que tornen las personas/ Y la memòria del qui mort caigué.*

Tot seguit presentem un segon grup d'escrits que parlen de l'"Havana Xica", d'aquella Vilanova i la Geltrú que neix a una nova època de modernitat i progrés.

Els poemes estudiats van ser llegits al teatre Principal el 27 de maig de 1879 en una vetllada literària de l'Ateneo de Villanueva i publicats en un opuscle.⁽⁵⁾ De tots els publicats potser el que crida més l'atenció és el de Pau Mimó dedicat a la construcció del ferrocarril. Duu per títol

Y va de cor, consta de 54 versos decasil·labs. Mimó descriu la impressió que deurién sentir els vilanovins en veure les obres d'enginyeria que es realitzaven: *¡No sentiu, Vilanovins, quina brunzida/ Tremola per l'espay, com un vaivé?/ És lo vapor que per terra vola,/ Y'l mon domina sa brillant xiulet/ Aquest somni daurat de Vilanova/ Burlat per llarga fetxa se vejé/ Y, com un criminal, fou esta pàtria/ Desheredada de justícia y lley. [...] Tot va a pas de gegant/ La indústria vola,/ S'Esberla una montanya ab breu maneig/ Y pólvora y picot, rodolant rocas/ Nos fan tocà ab la mà Castelldefels. [...] Y sembla que'ls Titans que'ls antichs veyen/ Intentan fer un nou escalament.*

Mimó no se'n pot estar de criticar el retard de les obres i la poca consideració que va tenir el projecte per part de les autoritats.

Josep Verdú també va participar en aquest acte d'homenatge als homes il·lustres vilanovins i va escriure *Ecos de ma terra*, on descriu la Vilanova industrial: *Diu que un jorn va reunir-se/ ab la Indústria lo comers/ per la idea de ennoblirse/ ab lo alè de los llorers/ Y la indústria deya honrosa/ Mon anhel és ser orgull ... [...] Per logrà empresa tan alta/ que l'Entusiasme corona,/ la protecció us farà falta/ si un fael no vos la dóna;/ Per la enveja soperviosa/ Lo plan que are'us maravella,/ vos l'encallarà Castella/ com mala serp verinosa.*

La presentació d'aquest fullet és també força sucosa. No està signada però possiblement va ser escrita pel pare Eduardo Llanas, que és qui clou l'acte també. El prologuista fa una gran lloança a Víctor Balaguer com a insigne escriptor i recuperador de la llengua catalana: *Víctor Balaguer, Diputado a Cortes ... entusiasta de cuanto a Villanueva se refiere y puede enaltecerla, restaurador de la hermosa y enérgica lengua de los Roger y Laurias ...* I a la cloenda Llanas el qualifica com el *vate catalán*.

I arribem al darrer grup de textos estudiats. Aquests parlen de la terra, en un to que recorda per exemple l'oda d'Aribau *A la Pàtria* i que ajuden a entendre el grau de sensibilitat que hi deuria haver a Vilanova vers la Renaixença i els seus vincles amb la literatura que aleshores es produïa arreu de Catalunya.

Josep Campamà escriu el poema *Esplay*, on vessa tot el sentiment catalanista de l'època:

¡Oh! Pàtria! Hermosa terra catalana!/ Per l'honra y llibertat tu l'escullida,/ Si algú profana lo teu nom puríssim/ encar lo doll resta de sava antiga [...] Ab orgull dirlos pots que un temps tingueres/ Clarís y Jaumes y Rogers y Ausias/ un Homs, un Pere y un Pelós Vifredo/ un Aribau, un Balmes y un Garcia [...] Y en fi, si un jorn lo destructor pensaba/ destrui'l temple del valor que'ns guia/ diga'ls que tens un Balaguer que aguanta/ la bandera del pur Catalanisme.

Amb el mateix to s'expressa Josep Verdú a *¡Llor!*, poema dedicat al primer mestre en gai saber, Víctor Balaguer.

Des de la vila'hont vaig nàixer, qu'es la vila/ que més aymo en lo món, perquè m'és grata;/ des aquell poble progressiu y noble/ puig pertany a la rassa catalana;/ Des la que'm guarda mon casal de jove:/ des, en fi, la industriosa y venerada/ Vilanova y Geltrú, jo't salut poeta:/ jo't salut y'm gaudeixo de parlarte.

I el darrer poema que comentarem és de Josep Coroleu, dedicat també a Víctor Balaguer. S'intitula *A mon eminent amich* i és una composició de sis estrofes amb alternança de versos d'art menor (6 síl·labes) i d'art major (10 síl·labes). Reproduïm aquí la quarta estrofa, potser la més interessant del poema. Coroleu aboca tot el seu apassionament vers la terra catalana i encoratja a Víctor Balaguer a mantenir ben alt l'honor i orgull dels avantpassats i de mantenir-se fidel als valors que ell mateix va fer renéixer i consolidar: *Y ta veu inspirada/ Ens explicava aquell pas-sat de glòria;/ Dels nostres avis ens contà la història.../ Quant la de Espanya 'ns deyan disfrassa-da,/ Ta noble veu cridava a nostre orella:/ N'ols cregeu, és la historia de Castella! [...] ¿Oh mestre, amich, poeta; no al ministre/ parlo avuy ni al polítich:/ Si allà en l'ayre mefitich,/ Si allà en l'at-mosfera letal, sinistre/ De la cort ton bellíssim cor s'ofega,/ Recorda't de la història y la poesia/ Recorda Catalunya y ta infantesa [...] No vullas, no, que tanque ta parpella/ Una mà estranya en terra de Castella; Y s'il destino avuy de aquí t'allunya,/ ¡Ah! No renegues may, mal grat ta estre-lla/ Ni en la vida i en la mort de Catalunya.*

Per tothom és sabut què representa la Renaixença per la història i la cultura catalanes i el grau de popularitat que va assolir arreu de Catalunya i en d'altres indrets de parla catalana. Vilanova i la Geltrú va ser una de les ciutats que visqué de ple aquesta recuperació, fet que queda clarament demostrat en aquest tempteig literari.

Moltes gràcies per la lectura pacient d'aquest assaig.

NOTES

- (1) Text de la contraportada del fullet on es publicà l'obra de Fèlix Socias Urgellès, *Ja hi ha entrat!*
- (2) Oda impresa a Vilanova i la Geltrú. Impremta de Tomàs Pina, 1838. [Referència BM V. Balaguer, CL 10/1.6]
- (3) Fèlix SOCIAS URGELLÈS, *Tercios catalans* 1861. Poema dramàtic, dedicat a la batalla de Tetuan. Cantat i representat al "Círcol Vilanovés". [Ref. BM V. Balaguer, CL 10/1.7]
- (4) SOCIAS URGELLÈS, Fèlix, *Ja hi ha entrat!*, Vilanova i la Geltrú, impremta de Leandro Creus, cit. Pàg. 30. 1860 [Ref. BM V. Balaguer, CL 10/2.1 i CL 10/2.8]
- (5) *Velada literaria, Ateneo de Villanueva, verificada en el teatro Principal en la noche del 27 de mayo de 1879 en obsequio de los señores d. Ramon Estruch, senador del reino. Victor Balaguer, diputado a cortes por este distrito y mes-tre en Gay Saber. Francisco Gumà, director gerente del ferrocarril y diputado por Matanzas. Tirada especial y rega-lo de la redacción del "Diario de Villanueva y Geltrú" a sus suscritores y a los socios del Ateneo. Villanueva y Geltrú, 1879.* Referència Biblioteca Museu Víctor Balaguer, CL 10/1.17 i CL 4/5.36